

Politiikka: petettyjen lupauksen ja toteutuneiden houkutusten maailma ja/vai tulevaisuuden sivistynyttä hahmotusta ja tekemistä? *

OLAVI BORG

Otsikon alkuosa on tietenkin provokatorinen ja ehkä inhorealistentenkin. Mutta se on julkisuudessa suuresti hellitty ja syvään juurtunut käsitys politiikan ja poliitikkojen luonteesta tyyliin:

- ainahan ne lupaavat mutta eivät juuri koskaan pidä lupauksiaan,
- omia etujaan vain ajavat, nostavat omia palkkojaan ja etsivät itselleen sopivaa eläkevirkaa eli vihreää oksaa ja
- ovat muutoinkin vallan houkutuksille heikkoja ja unohtavat pian äänestäjänsä, kunnes taas tulee uudet vaalit ja alkaa uusi kansan kosiskelu.

Otsikon jälkiosa puolestaan viittaa ehkä hieman idealistisesti poliittisten ohjelmien laatimiseen ja konkreettiseen päätöksentekoon, joka jollain tavoin hahmottaa ja raamittaa ihmisten ja heidän yhteisöjensä tulevaisuutta. Politiikka nimittäin on suuressa määrin juuri tulevaisuuden ohjelmallista hahmottamista ja resurssien ohjaamista sovittujen normien ja poliittisten päätösten mukaan. Siitä miten tämä hahmotus tulisi tapahtua, miten tulisi edetä käytännössä sekä miten ja kuinka paljon resursseja eri kohteisiin ja eri ryhmille ohjataan, käydään intressi- ja valtataistelua. Siinä on politiikan ydin.

Sekä inhorealisticella että idealistisella näkemyksellä on sijansa ja oikeutuksensa politiikasta puhuttaessa ja sitä tutkittaessa. Pohjimmaltaan on tietenkin kysymys politiikan ja moraliin tai laajemmin etiikan ja politiikan välisestä ikiaikaisesta suhteesta, josta puhuminen ei tosin nykyisin ole suurta muotia - paitsi johtavien poliitikkojen henkilökohtaiseen elämään liittyen!

Hieman teoreettista taustaa

Kysymys etiikan ja politiikan suhteesta pohdituttu jo aatehistorian ja filosofian klassikkoja. Platonin (427–347 eKr.) Valtio-teos on täynnään tätä pohdintaa. Hän päätyi siihen, että parhaiden ja viisaimpien tulisi hallita, jos ylipäätään joidenkin pitää hallita toisia. Jos hallitsijat eivät ole filosofoja eli viisauden harrastajia ja omistajia, niin ryhtykööt filosofit eli viisaat hallitsijoiksi, toteaa Platon.

Aristoteles (384–322 eKr.), Platonin oppilas ja Aleksanteri Suuren kotiopettaja puolestaan lähestyi politiikkaa realistisemmin. Hän vertaili eri valtiomuotoja ja hallitsemisen tapoja empirian pohjalta ja löysi niiden monimuotoisuuden ja ympäristösidonnaisuuden. Hän teki tärkeän eron käytännöllisen ja teoreettisen (kontemplatiivisen) viisauden välillä. Käytännöllinen viisaus ohjaa hyveellistä toimintaa, jälkimmäinen on todellisuuden teoreettista tarkastelua. Hallitsijoiden olisi syytä olla myös hyveellisiä; hyveitä harjoitetaan juuri käytännön toiminnassa, kuten politiikassa.

* Teksti on tiivistelmä Olavi Borgin Tulevaisuuden tutkimuksen seuran kesäseminaarissa Evolla 21.8.2008 pitämäästä alustuksesta, jonka teemana oli ”Politiikka ja seitsemän kuolemansyntiä”.

Mielenkiintoista on havaita, että noin sata vuotta aiemmin Kiinassa Kungfutse (551–479 eKr.) pohti aivan samoja hyvän hallinnon ja hallitsemisen ongelmia. Hän päätyi siihen, että hallitustointen onnistuminen riippuu hallitsijoiden kyvystä luoda järjestystä omaan käytökseensä ja mielenlaatuunsa. Hallitsijan on ymmärrettävä inhimillisen yhteiskunnan luontoa ja järjestystä ja rakastettava tietoa, mikä on jo likimain viisautta.

Poliittiseen johtajuuteen ja johtamiskäsityksiin ehkä kaikkein eniten ja pysyvästi on kuitenkin vaikuttanut firenzeläinen yhteiskuntafilosofi Niccolò Machiavelli (1469–1527 jKr.). Hänen vallankäytön suoranaiseksi oppikirjaksi kokemuksen pohjalta kirjoittamansa Ruhtinas -teos on suuresti kiistelty, mutta jatkuvasti luettu, kommentoitu ja tulkittu. Se oli tunnetusti myös Urho Kaleva Kekkonen yöpöydän vakiolukemistoa. Suuren firenzeläisen mukaan on nimetty kokonainen koulukunta - machiavellistit - niin käytännön politiikassa kuin alan tutkimuksessakin. Sekä teoreettisesti että käytännön poliittisen toiminnan kannalta ehkä kiintoisin käsite-erottelu ja analyysi Machiavellillä koskee Virtun ja Fortunan käsitteitä, ilmiöitä ja ominaisuuksia. Virtu tarkoittaa hallitsijan urheutta ja viisautta, ehkä myös kokonaisuudessaan valtiotaitoa. Suuri kompastuskivi on ollut Machiavellin inho-realistinen tapa kuvata aikansa Italian ruhtinaskuntien politiikan tekoa myös moraalien ulkopuolella, keinoja kaihtamatta, jos tilanne niin vaatii ja jos niin saavutetaan aiottu lopputulos nopeasti ja vähin vaurioin. Tällöin Fortuna, onni ja menestys, seuraa varmimmin hallitsijaa. Valtiollisten mielmien kolmannen kirjan luvussa 9, jossa Machiavelli antaa useita esimerkkejä ruhtinasta seuranneesta Fortunasta, hyvästä onnesta hallitustoimissa, hän antaa lopuksi myös kuuluisan kiistanalaisen metaforansa Fortunasta ja sen vaatimasta kovasta tilanteen mukaisesta hallinnasta:

”Vankkumaton mielipiteeni on, että on parempi olla raju ja rivakka kuin varovainen, sillä fortuna on nainen, ja siksi sitä on mukiloitava ja kolhittava, jos sen aikoo pitää kurissa.”

Kiistelemättä metaforan merkityksestä perusajatus on, että voimaa ja väkivaltaakin pitää käyttää (tarvittaessa) heti ja riittävän vahvasti, jotta ei juututa pitkäaikaisiin taisteluihin. Väistämättä tulee mieleen suuren naapurimme ”rauhaan pakotta-

misen toimet” äsken Georgiassa. Näyttää Putinkin siis selväpiirteisesti kuuluvan kenraaleineen machiavellistien käytännön poliittiseen ryhmään.

Tästä ei nyt sitten olekaan pitkä matka niihin ”kuolemansynteihin” (ylpeys, kateus, viha, laiskuus, ahneus, kohtuuttomuus ja irstaus), joiden valossa minua on pyydetty tarkastelemaan politiikan mustaa, ”sivistymätöntä” puolta. Molemmat puolet politiikalla on, niin kuin inhimillisellä elämällä yleensäkin. Kommentoin niitä kutakin oman kokemukseni ja tietämykseni pohjalta ja lisään niihin vielä pari luokkaa (epärehellisyyden ja kaikenlaisen kieroilun sekä salailun ja osatotuudet), jotka ovat politiikassa(kin) valitettavan yleisiä - jälkimmäiset joskus kyllä välttämättömiäkin.

Politiikka ja inhimilliset heikkoudet

Intohimot, raha/etuisuudet ja valta ovat politiikan turmeluksen aiheuttajina ehkä vakavimmin otettavia seikkoja. Ainakin vakavampia kuin viina ja huumeet, jotka usein vievät ihmisen täysrappiolle, vaikka niitä aluksi ehkä käytetään vain kokeilun halusta tai ankeasta todellisuudesta irrottajina.

Politiikka on oma maailmansa omine sääntöineen ja houkutusineen. James Bryce (1838–1922) totesi aikoinaan sarkastisesti: *Power corrupts and absolute power corrupts absolutely*. On syytä korostaa, että korruptio voi olla laadultaan sekä aineellista että henkistä.

Olen kirjannut seuraavan ”syntiluettelon” ns. kuolemansyntien mukaiseen aakkosjärjestykseen yrittämättäkään miettiä niiden vakavuus- tai ”pahuusastetta”. Kommentit perustuvat omaan pitkäaikaiseen kokemukseeni politiikasta sen eri tasoilta sekä alan vähäiseen kirjallisuuteen. Diktaattorien persoonallisuuksista ja psykopatologiasta on jonkin verran tutkimuksia ja ns. suurmiesten/naisten elämäkerroista löytyy ainakin rivien välistä aiheeseen liittyvää, vaikka biografiat yleensä ovatkin varsinkin siloteltuja.

AHNEUS. Siihen liittyy läheisesti korruptoituvuus aineellisten etujen perusteettomana ja ylettömänä hankkimisena aina valtion kassan ryöväämiseen saakka. Se voi myös esiintyä virka- ja valta- paikkojen haalimisena omiin käsiin ja niistä kynsin hampain kiinni pitämisenä. Moni diktaattori on alun perin ollut vain ahne ja vallanhaluinen ihminen.

Monissa kulttuureissa ei voida kuvitella, että johtava poliitikko ei urallaan vaurastuisi! Poliitiikan rahoitus, jos se ei ole säänneltyä ja riittävän läpinäkyvää, ruokkii helposti taloudellista ahneutta. Kun takavuosisikymmeninä kerättiin avoimilla valtakirjoilla rahaa puolueelle, kerääjä sai suoraan tietyn provisi-
on päältä. Kuka valvoi ja maksoiko kukaan näistä tuloista veroa? Veikko Vennamo puhui 1970-luvun alussa seteliselkärankaisista, kun SMP:n puoluetuen valtaosa siirtyi puolueen hajoamisen myötä SKYP:ille. Monet johtavat poliitikot maailmalla etsivät syytesuojaa kautensa jälkeiselle ajalle jne.

IRSTAUS. Perinteisesti siihen on liitetty sukupuolinen hurjastelu, haureus, juopottelu jne. Tämä pahe ei liene politiikan suurimpia houkutus-
jaksia, joskin ilmainen viina tuottaa houkutus- ja pahojakin lankeemuksia. Julkisuus ja kiire pitävät poliitikot yleensä kaidalla tiellä, jos ei oma ryhti riitä. Poliittisilla toimittajilla on ollut joskus suurempia ongelmia viinan kanssa kuin poliitikoilla. Poliitikkojen ulkomaanmatkoista kerrotaan joskus hurjia juttuja, joista osa lienee totta, osa liioittelua. Hymy -lehden ronskit jutut ja salapoliisimainen yksityiselämän urkinta vaikuttivat ilmeisesti intiimitteisuojan tiukentamiseen Suomessa 1970-luvulla. Sukupuolimoraali on muuttunut viime vuosina niin, että alan retoriikkakin on kokonaan muuttunut. Nyt ”salarakas” on lähes kunniamaininta ja sinkuksi muuttuneen pääministerin sauna-, uuniperuna- ja rakastelusessioista kirjoitetaan lehdissä ja kiistellään oikeudessa! Kekkosesta vain kuiskailtiin, vaikka totuus melko yleisesti tiedettiin. Tähän yhteyteen liittyvät suuresta maailmasta myös monet vakoilu- ja yöperhostarinat.

KATEUS. Kateus on suuri puolueen tai ryhmän sisäinen, ei niinkään puolueiden ja ryhmien välinen ongelma. Eräs naisministeri sanoi kerran, että on se jumalan onni, että viikonvaihteita ei tarvitse viettää vain puoluetovereiden seurassa! Sanotaan että kateus vie kalan vedestä ja viljan maasta ja että se on erityisesti suomalaisille ominainen ehtymätön luonnonvara! Erityisesti kadehditaan toisen menestystä ja varsinkin läheisen kilpailijan menestystä. Tämä näkyy mm. valiokuntapaikkojen valinnassa, johtoryhmien ja puheenjohtajien valinnassa ja erityisesti ministerien valinnassa, joista käydään kovaa kauppaa ja juttausta. Sama koskee kuntien hallituspaikkoja, lautakuntien puheenjohtajapaik-

koja ja kuntien johtajien valintaa. Niistä syntyy usein lähes sovittamattomia konflikteja sekä ryhmästä ja puolueesta eroamia pitkäaikaisine kyräily- ja vihoittelusuhteineen. Ilmiöön liittyy usein myös kilpailijan panettelua ja mustamaalausta ja kaikenlaisten negatiivisten, niin tosien kuin keksittyjenkin juttujen levittämistä. Hyvä kello kauas kuuluu, paha vielä kauemmaksi! Tällaisen kanssa eläminen voi kovettaa ihmisen tai jopa murtaa hänen henkisen kestävyytensä.

KOHTUUTTOMUUS. Niin Aristoteleen kuin Konfutsenkin etiikan yksi keskeinen periaate oli kohtuus. Liika tekee monesta asiasta ja aineesta pahennuksen ja myrkyin, liian vähän taas ei vaikuta mitään. Molempien yhteiskuntaetiikoita onkin kutsuttu keskittien opeiksi. Kohtuuttomuudesta on huippupoliitikasta maailmalta lukuisia esimerkkejä: Saddam Husseinin ja Ceausescun palatsit, Imelda Marcosin loputtomat kenkävarastot, köyhien kehitysmaiden hallitsijoiden kymmenet loistoautot ja Sveitsin pankkeihin siirretyt varat jne. Kohtuuttomuus voi ilmetä myös ns. sielullisena metamorfoosina, josta politiikan sosiologi Robert Michels puhui jo viime vuosisadan alussa. Johtaja alkaa kuvitella, että hän on ainoa, joka kykenee hoitamaan maan asiat; hän on korvaamaton ja niin hänen pitää jatkaa loputtomiin. Tätä seikkaa sitten muut käyttävät poliittisen pelin välineenä. Näin kävi mm. Kekkoselle vanhoilla päivillään. Moni pienenpikin johtaja kuvittelee olevansa korvaamaton ja onnistuu joskus neuvottelemaan uskomattoman kohtuuttomia kultaisia kädenpuristuksia hinnaksi luopumisestaan.

LAISKUUS ei politiikassa ole oikeastaan kovin suuri synti. Sanotaan, että pahin yhdistelmä on olla ahkera ja tyhmä, paljon vähäisempi pahe on olla laiska ja tyhmä. Ahkerasta ja tyhmästä kun tulee helposti ns. kävelevä katastrofi. Tyhmyys politiikassa on usein liikaa puuhakkuutta ja arvostelukyvyyttömyyttä. Laiska ei toki ole aina suinkaan tyhmä, hän voi osata vain taitavasti teettää työt toisilla päästäkseen itse helpommalla. Jos laiskuuteen liittyy selvää henkistä veltoilua, työnjako ja yhteistyö ryhmässä tietenkin kärsivät. Kiintoisa ilmiö on se, että jos laiskana pidetylle antaa vastuuta, hän yleensä kasvaa sen mukana. Laiskuus on usein vain elämän asenne, jolla pääsee irti monesta hankalasta asiasta.

VIHA. Todellista vihaa esiintyy suomalaisessa politiikassa nykyisin vähän. Kostonhalua, vaikeita luonteita ja yhteistyökyvyttömyyttä kylläkin. Viha purkautuu äärimuodoissaan kansakunnan sisäisissä kriiseissä, julmimmin sisällissodissa ja etnisissä tai uskonnollisissa puhdistuksissa. Sitä käytetään myös terrorin käytinaineena. Tällöin tavoitteena saattaa olla jonkin kansan tai kansanosan kokonaan tuhoaminen. Julmimpina esimerkkeinä nykyyhistoriasta ovat punakhmeerit ja Pol Potin Kambodza tai hutujen kansanmurha Ruandassa. Etäämpää historiasta tietenkin pitää muistaa juutalaisten holocaust Hitlerin Saksassa, nuorturkkilaisten toimeenpanema armenialaisten joukkotuho Turkissa ensimmäisen maailmansodan aikoihin ja Stalinin puhdistukset ja kuolemanleirit erityisesti 1930-luvulla. Stalinin toimeenpanemat Katynin murhat Puolan upseeriston ja poliittisen eliitin eliminoimiseksi toisessa maailman sodassa sekä julmuudet ja verilöylyt äskeisissä entisen Jugoslavian sodissa osoittavat tämän hirmuisen perinteen elävän myös osana laskelmoitua politiikkaa. Eräät näistä hirmuteoista ovat näet olleet kylmiä poliittisia laskelmia ilman erityistä rodullista tai muuta vihaa. Suomessa vuoden 1918 kapinakevään laajamittaisista veriteoista ja nälkään näännyttämisistä puhutaan vieläkin.

YLPEYS ns. kuolemansynneistä viimeisimpänä liittyy osin siihen, mitä jo todettiin kohtuuttomuuden osalta. Poliitikko tai muu ylpeyden synnin iskemä ihminen asettuu muiden yläpuolelle, rakastaa omaa ääntään ja kuvaansa, ottaa kaikki keuhut ja imartelut melkein todesta ja alkaa suorastaan odottaa niitä. Valta ja asema sokaisevat hänet. Eräs naisministeri sanoi minulle kerran, että kun vain

muistaisi joka aamu, kun se limusiini tulee hakemaan töihin ministeriöön, että ei se tule hakemaan minua henkilönä, vaan ministerinä, jolla on minun nimeni! Se oli viisaasti sanottu! Ylpeys voi merkitä myös juurien unohtamista, oman aidon identiteetin hukkaamista ja suurta haavoittuvuutta, kun asema ja siihen liittyvät etuudet putoavat pois. Monesta poliitikosta tulee tällöin katkera ja eristyvä, persoonallisuudeltaan rajoittunut ihminen.

Haluaisin vielä lisätä tähän luetteloon pari kokemuksen opettamaa, usein politiikassa, jos kohta muillakin elämän alueilla esiintyvää huonoa ja kiusallista tapaa toimia. Ensimmäistä kutsun lyhyesti epäluotettavuudeksi ja epärehellisyydeksi. Ei tehdä mitä on sovittu, puhutaan selän takana toista kuin kasvotusten tai suorastaan valehdellaan ja teeskennellään tietämätöntä asiassa, jota ehkä itse on oltu panemassa liikkeelle. Epäluotettavuus on erityisen paha asia siksi, että politiikka perustuu paljolti yhteistoimintaan ja luottamukseen. Jos pettää luottamuksen ja yhteiset pelisäännöt, putoaa yhteistyöltä pohja pois.

Toinen politiikalle ja ehkä yhtä paljon talouselämälle ominainen hankala piirre on salailu, osatouudet ja yksipuolinen värittäminen. On asioita, joista ei tiettyä ajankohtana voida puhua (esim. devalvaatiot aikaisempina vuosina) vaan vasta sen jälkeen kun asia on jo päätetty ja sovittu julkistettavaksi. Mutta tietoinen vihjailu ja vuotaminen, osatouuksien levittäminen tai asian yksipuolinen värittäminen - usein vielä omaksi eduksi - on vastoin pelisääntöjä ja tuomittavaa. Myöskään toisen suuhun ja sanomaksi ei pidä panna mitään sellaista, mitä hän ei ole julkisesti sanonut tai hyväksynyt sanomakseen.